

CONSIDERAȚII ASUPRA UNOR MATERIALE ARHEOLOGICE APARTINÎND BRONZULUI TÎRZIU DESCOPERITE ÎN ÎMPREJURIMILE DEVEI

IOAN ANDRIȚOIU

Cercetările întreprinse în ultimele două decenii ca și apariția fortuită a unor vestigii arheologice prezintă o importanță deosebită pentru cunoașterea sfârșitului epocii bronzului¹. Ca rezultat al acestora este și identificarea în partea de vest a României a unui nou grup cultural — grupul Igrîța. Acesta este cunoscut în principal prin descoperiri de complexe cultice sau funerare² și mai puțin prin așezări³.

Descoperiri caracteristice grupului Igrîța sînt amintite de mai mult timp⁴ însă definirea unui complex cultural distinct a fost făcută abia în anul 1980⁵.

În sud-vestul Transilvaniei primele vestigii asemănătoare, înrudite cu cele ale grupului Igrîța, au fost descoperite în anul 1969 la Deva, în cartierul Viile Noi⁶. Tot în această localitate, cu prilejul efectuării unor lucrări edilitare în zona Cimitirului ceangăilor a fost identificat un al doilea punct în care au apărut materiale de acest tip. Cercetările sistematice pe care le-am întreprins la Simeria — In coastă⁷ în anii 1971—1973 într-o așezare hallstattiană au dus la descoperirea unui nivel de locuire aparținînd bronzului tîrziu (pl. I).

Descoperiri ale grupului Igrîța sînt cunoscute dintr-o zonă aflată în vest de M. Apuseni, respectiv Crișana și teritoriul pînă la Mureș, cu unele pătrunderi în sudul acestui curs de apă. Vestigiile arheologice aflate în zona noastră presupun o pătrundere pe cursul Mureșului a

1. K. Horedt (**Problemele**, p. 137—153), pe baza descoperirilor de la Cruceni, Bobda, Timișoara — Pădurea Verde, Arad — Gai, Pecica a dezbătut pentru prima dată problemele bronzului evoluat în Transilvania.
2. Aflate în peșteri și așezări (cf. N. Chidioșan, **Complexe cultice hallstattiene timpurii din Crișana**, comunicare susținută la Sesiunea Muzeului Banatului, Timișoara, 5—6 mai 1979; I. Emödi, **SCIVA**, 31, 1980, 2, p. 230—272; N. Chidioșan, I. Emödi, **Thracodacia**, 2, 1981, p. 161—167).
3. Oradea — Salca, Biharea, Sanișlău, Suplacu de Barcău, Zăuani.
4. M. Roska, **Rep.**, p. 140, nr. 276; idem, **Barlangkutatás**, 3, 1915, p. 4; idem, **A földtani intézet évkönyve**, Budapesta, 1916, p. 558.
5. N. Chidioșan și I. Emödi, (**SCIVA**, 31, 1980, 2, p. 230—272; **Traco-dacice**, 2, 1981, p. 161—167; **Grupul cultural Igrîța**, comunicare susținută la Colocviul de tracologie „Civilizația milenilor II — i.e.n. din nord-vestul României în contextul unității etno-culturale traco-dacice“, Bala Mare, 10—12 mai 1982) au despărțit grupul Igrîța de celelalte culturi ale etapei tîrzie a epocii bronzului din partea de vest a României, definindu-i și trăsăturile care îl individualizează și caracterizează.
6. I. Andrițoiu, **Sargetia**, 6, 1969, p. 37—46.
7. Vestigiile din epoca bronzului au fost inițial atribuite culturii Otomani (cf. I. Andrițoiu, **Apulum**, 14, 1976, p. 396; idem, **Contribuții**, p. 66).

unor comunități venite dinspre vest, înrudite cu cele ale grupului Igrîța.

Așezările în care apar materialele asemănătoare cu cele de tip Igrîța în sud-vestul Transilvaniei, puține la număr sînt însă insuficient cunoscute. Totuși, pe baza rezultatelor obținute pînă în prezent putem să tragem unele concluzii preliminare. În ce privește dispunerea lor, așezările sînt plasate pe terasele ce flanchează cursurile de apă (Deva—Viile Noi, Simeria—În coastă) sau la piciorul pantei unor dealuri (Deva—Cimitirul ceanșăilor). În așezarea de la Simeria, aflată la extremitatea vestică a localității, pe prima terasă de pe malul stîng al Mureșului, în punctul „În coastă”, stratul de cultură, gros de 0,30—0,35 m, apare sub nivelul atribuit hallstattului timpuriu, iar în unele locuri suprapune sporadice vestigii din perioada de tranziție (Cultura Coțofeni). La Deva, așezarea din punctul „Viile Noi”, plasată pe a doua terasă de pe malul stîng al Mureșului, are două straturi de cultură ce aparțin bronzului tîrziu și hallstattului timpuriu. În nivelul specific epocii bronzului, gros de 0,30 m, au apărut o mare cantitate de fragmente ceramice, materiale osteologice, vetre de foc, chirpic, lame de silex și două piese de podoabă din bronz. Grosimea relativ redusă a stratului de cultură aparținînd bronzului tîrziu în așezările amintite împiedică pentru moment stabilirea unei stratigrafii verticale care să redea evoluția internă a acestuia.

Despre tipurile de locuință deținem puține date⁸. În așezarea Simeria — „În coastă” s-au putut face observații asupra unei locuințe de suprafață (colibă) de formă circular-ovală (2,80 x 2,14 m). Locuința a apărut între metri 11,78 și 14,20 în profilul vestic al secțiunii S IV, la adîncimea de 0,90 m. Dezvelirea ei s-a făcut prin deschiderea unei case, pe latura vestică a secțiunii, de 3 x 1,5 m. Deasupra vetrei locuinței grosimea stratului de dărîmături atingea 15—17 cm. Pe aceasta sau între materialele de dărîmături s-au descoperit fragmente ceramice care asigură încadrarea locuinței în bronzul tîrziu. Pereții locuinței erau constituiți dintr-un schelet lemnos (pari și împletitură de nuiele) acoperit cu un strat de lut (pl. 1/B). Și în așezarea de la Deva — Viile Noi, prezența a numeroase fragmente de chirpic purtînd amprente de nuiele, precum și a unor bucăți de vatră făcute la suprafață, atestă existența unor locuințe de suprafață a căror formă și dimensiuni însă nu pot fi precizate.

În centrul locuinței dezvelite la Simeria se află o vatră de foc de formă aproximativ circulară (diametrul cca. 0,60 m) cu suprafața făcută, avînd marginile parțial distruse. În așezarea de la Deva—Viile Noi au apărut două vetre de foc exterioare de formă circular-ovală (diametrul de 0,58 și respectiv 0,62 m). Ele se compuneau dintr-un strat gros de lut cu suprafața bine netezită. În urma unei folosiri îndelungate, la partea superioară vetrele aveau o crustă cimentată, iar în adîncime pămîntul și-a schimbat culoarea mergînd de la roșu-cărămiziu la galben-marونیu. În spațiul cercetat nu au fost sesizate gropi menajate sau de provizii.

8. La Suplacu de Barcău (D. Ignat, Așezarea din epoca bronzului de la Suplacu de Barcău, comunicare susținută la Colocviul de tracologie, Bala Mare, 10—12 mai 1982), au fost dezvelite 4 locuințe de suprafață de formă rectangulară, cu colțurile rotunjite.

Pină în prezent din zona noastră nu cunoaştem nici o descoperire cu caracter funerar. Datorită caracterului unitar al manifestărilor grupului Igrîta în zona aflată la vest de M. Apuseni⁹, este posibil ca ritul și ritualurile funerare practicate aici să fie comune și comunităților ce pătrund pe cursul mijlociu al Mureșului.

Caracterul restrîns al cercetărilor împiedică pentru moment reconstituirea întregului inventar arheologic, toate formele ceramice ale comunităților infiltrate în sud-vestul Transilvaniei. Puținele descoperiri ceramice din această zonă geografică, după tehnica de lucru, pot fi împărțite în două mari categorii : a) *Ceramica de uz comun* confecționată din pastă grosieră avînd suprafața zgrunțuroasă (vase mari și mijlocii în forme diferite) ; b) *Ceramica fină*, lucrată îngrijit, bine arsă și cu suprafața lucioasă de culoare maronie, brun-negricioasă sau neagră (străchini, cești).

Dintre formele ceramice amintim :

I. *VAS DE TIP SAC* sau borcan (pl. 6/I/1-5) de dimensiuni mari sau mijlocii, include în categoria vaselor de provizii confecționate din pastă grosieră. Au pereții drepți sau ușor arcuiți, tronconici în partea inferioară, iar marginea este dreaptă sau ușor înclinată spre interior. Sub bază sînt plasate proeminențe simple sau în asocieri cu biie alveolate, șiruri de alveole crestături (pl. 2/1-4, 6, 9). Acest tip de vas este prezent prin mai multe variante care însă nu pot fi strict definite datorită caracterului lor fragmentar. Vasul sac este întilnit de-a lungul întregii epoci a bronzului¹⁰. În bronzul tîrziu apare în diferite variante în culturile Noua¹¹, Coslogeni¹², Suciul de Sus¹³, Egyek¹⁴, Piliny și în grupul Bérkesz-Demencser¹⁵.

II. *VASE CU CORPUL BITRONCONIC* (pl. 6/II/6-7) de mărime mare sau mijlocie. Prezintă mai multe variante : *Ila* — gît tronconic, buza răsfrîntă spre exterior și corpul arcuit (*Ila1*, pl. 3/4-5) sau prezentînd un bitronconism mai accentuat (*Ila2*, pl. 3/7-8, 12). Sînt ornamentate cu benzi incizate sau canelate, ghirlande, proeminențe conice simple, opuse sau marcate cu semicercuri canelate, grupuri de caneluri verticale sau oblice (pl. 3/4-5, 7, 9, 12). Uneori pe umeri sînt plasate torți (pl. 3/5, 7) ;

9. Ritul funerar era cel al incinerării în urmă, mormintele fiind plane (Biharea — S. Dumitrașcu, E. Emódi, *ActaMP*, 4, 1980, p. 47—55, Suplacu de Barcău). Din peșterile aflate în defileul Crișului Repede, Igrîta, Meșid, Izbindiș, Ungurului (I. Emódi, *SCIVA*, 31, 1982, 2, p. 230—272 ; N. Chidioșan, I. Emódi, *Traco-dacia*, 2, 1981, p. 161—167), se cunoaște ca un ritual aparte (ritual cultic ce poate fi urmărit și în așezări — Valea lui Mihai, Volevozi, Oradea—Saica etc.) depunerea pe patul peșterilor, în nișe sau galerii greu accesibile, a unor grupuri masive de fragmente ceramice din vasele sparte ritual pe rug, obiecte de bronz, piese de podoabă, împreună cu cenușă și cărbune. Absența oaselor calcinate din această categorie de înmormîntări nu constituie un caz singular la sfîrșitul epocii bronzului și începutul hallstattului (cf. C. Kacsó, *Marmașia*, 1, 1969, p. 14 ; A. Vulpe, *Ferigile*, p. 20, 76). Atribuirea acestor descoperiri ca morminte de incinerare se face pe baza prezenței urmelor de ardere secundară pe ceramică și pe piesele de bronz, a repartizării descoperirilor în peșteră etc.

10. A. Prox. *Schneckenbergkultur*, pl. 15/4, 12 ; D. Popescu, *Cercetări*, fig. 65/8. 10 ; I. Ordentlich, *Dacia*, 7, 1963, fig. 5/3—4 ; Z. Székely, *SCIV*, 17, 1966, fig. 3/1-2 ; A. Vulpe, V. Drimboclanu, *SCIV*, 28, 1977, 4, fig. 1/8.

11. A. Florescu, *Contribuții*, p. 152, fig. 5/1-11, 6/4, 6-8, 7/1-2, 5-11.

12. S. Morintz, N. Angelescu, *SCIV*, 24, 1970, 3, p. 373 și urm. ; S. Morintz, *Contribuții*, p. 122, fig. 62/1-3, 63/2, 64/6, 66/1-2, 69/1-12, 75/1-12.

13. T. Bader, *Epoca bronzului*, p. 72, pl. 96/9-10, 10/8 ; C. Kacsó, *Dacia*, 1975, p. 63, fig. 13/1 (Lăpuș).

14. T. Kovács, *ArchÉrt.*, 93, 1966, 2, fig. 4/9, 12/20.

15. N. Kemenczel, *ArchÉrt.*, 90, 1963, 2, fig. 3/15-16 (Muhe) ; T. Kovács, *FoliaArch.*, 18, 1966/1967, fig. 13/10 (Demencser).

I1b — gît înalt, cilindric, umărul ușor marcat pe care sînt plasate torți în bandă (pl. 3/8). Ca ornamente întîlnim benzi de linii și arcade incizate; *I1c* — buza dreaptă, trasă în interior. Pe diametrul maxim se află o bandă de incizi oblice (pl. 3/1).

Analogii pentru acest tip de vas întîlnim în descoperirile din Crișana¹⁶, la Lăpuș¹⁷, în faza a II-a a culturii Piliny¹⁸ și în cadrul complexului Susani¹⁹.

III. VASE CU CORP ARCUIT (pl. 6/III/8), gît scurt ușor marcat și buza răsfrîntă, decorate cu benzi de linii incizate, arcade (pl. 3/2-3, 11).

IV. STRACHINI (pl. 6/IV/9-16). Această formă este reprezentată prin următoarele tipuri: *IVa* — Străchini tronconice cu pereții drepecți (*IVa1*, pl. 4/16, 5/1) sau ușor arcuți (*IVa2*, pl. 4/17-18) și marginea, dreaptă, rotunjită. Sînt ornamentate cu benzi incizate, proeminente și prevăzute uneori cu torți. Acest tip de strachină este cunoscut în bazinul carpato-dunărean în culturile bronzului mijlociu²⁰; *IVa3* — cu partea superioară dreaptă, marginea rotunjită (pl. 4/12-15, 5/2) și ornamentată cu proeminențe alungite: *IVa4* — cu marginea trasă în interior (pl. 5/3-6, 9). Sînt ornamentate cu ghirlande de linii incizate ce formează o stea și proeminențe conice. Unele exemplare sînt prevăzute cu torți (pl. 5/4). Acest tip de strachină cunoaște o largă răspîndire în special la sfîrșitul epocii bronzului și începutul hallstattului²¹. *IVb* — Străchini cu corp ușor arcuit, partea inferioară tronconică, gît mai mult sau mai puțin marcat și buza dreaptă (*IVb1*, pl. 4/11), evazată (*IVb2*, pl. 4/1-7, 9) sau lobată (*IVb3*, pl. 4/8). Sînt ornamentate cu proeminențe dispuse pe diametrul maxim, marcate la bază de caneluri semicirculare și cercuri imprimate, ghirlande de caneluri înguste. Unele exemplare au torți în bandă. Forma este des întîlnită în culturile bronzului carpato-dunărean²², în repertoriul tumular și al culturilor aferente²³. Ea continuă a fi utilizată și în hallstattul timpuriu²⁴.

V. CEȘTI (pl. 6/V/17-21). Se pot deosebi următoarele tipuri: *Va* — cești cu corp globular, gît scurt, baza evazată și toarta suprainălțată. Sînt exemplare neornamentate (pl. 5/8, 11, 13) sau decorate cu arcade și grupuri de linii incizate, orizontale și verticale (pl. 5/7, 10, 14-17);

16. I. Ernődi, *SCIVA*, 31, 1980, 2, p. 257, fig. 7/31, 11/78, 17/127.

17. C. Kacsó, *Dacia*, 19, 1975, p. 56, fig. 9/5, 13/2.

18. V. Furmáneck, *SlovArch.*, 25, 1977, fig. 4/II-IV, 11; idem, *SlovArch.*, 29, 1981, 1, fig. 7/1, 5.

19. I. Stratan, A. Vulpe, *Susani*, pl. 6/93-95, 16/148.

20. K. Horedt, *Wietenbergkultur*, fig. 12/B; N. Chidioșan, *Istoria tracilor*, pl. 15/4-5 (Wietenberg); T. Bader, *Epoca bronzului*, pl. 24/4-6, 8, 10 (Otomanii); V. Leahu, *Tei*, fig. 25/6 (Tei); A. Vulpe, M. Zamolșteanu, *Materiale*, 8, 1964, fig. 5/2 (Costișa); T. Bader, *Epoca bronzului*, pl. 101/1-7, 19 (Suciua de Sus); T. Kemenczel, *ActaArchBp.*, 19, 1967, fig. 4/1, 6/15, 8/2; idem, *ArchErt.*, 95, 1968, 2, fig. 4/11-12, 5/14, 9/4; T. Kovács, *RegFüz.*, 17, 1965, 2, pl. 2/2, 3/2, 9/1, 3/ (Piliny); A. Florescu, *Contribuții*, fig. 7/3 (Noaua). Prototipul acestor forme de strachină îl întîlnim în perioada de tranziție și bronzul timpuriu.

21. T. Bader, *Epoca bronzului*, pl. 31/16; I. Ernődi, *Crisia*, 9, 1979, p. 738, fig. 2/4; idem, *SCIVA*, 31, 1980, 2, p. 259, fig. 18/144, 19/156-162, 21/175, 22/183; V. Furmáneck, *SlovArch.*, 25, 1977, 2, fig. 6/I; I. Stratan, A. Vulpe, *Susani*, pl. 10/78-86, 92, 11/100-117, 12/118-121.

22. K. Horedt, *Wietenbergkultur*, fig. 10/7, 12/E/2, 6, 10, 14; N. Chidioșan, *Istoria tracilor*, pl. 11/1-3 (Wietenberg); T. Bader, *Epoca bronzului*, pl. 25/11-14, 31/1-2, 4-6 (Otomanii); pl. 101/2, 4-7 (Suciua de Sus).

23. T. Kemenczel, *ArchErt.*, 95, 1968, 2, fig. 10/12, 12/8; ibidem, *ActaArchBp.*, 19, 1967, fig. 5/2, 5, 15; V. Furmáneck, *SlovArch.*, 25, 1977, 2, fig. 4/II, V.

24. I. Stratan, A. Vulpe, *Susani*, pl. 14/127, 27/4-5, 6-16; G. I. Smirnova, *SCIVA*, 25, 1974, 3, fig. 6/13.

Vb — cești scunde cu gît scurt, buza aproximativ dreaptă, toarta supraînălțată și fund slab marcat. Sînt exemplare neornamentate cu umărul evidențiat printr-un mic prag (pl. 5/19) sau decorate cu grupuri de linii verticale (pl. 5/22). Reprezintă forme comune pentru culturile epocii bronzului; Vc — cești bitronconice cu buza evazată, toarta supraînălțată, umărul pronunțat, fundul, plat, ușor marcat. Au ca ornamente caneluri verticale fine, proeminente plasate de diametrul maxim și ghirlande formînd un motiv în stea (pl. 5/12). Reprezintă o formă specifică bronzului tîrziu (Br. D), creație a oărilor din zona de vest a Munților Apuseni²⁵.

VI. CĂNI (pl. 6/VI/22) cu corp ușor bombat, gît arcuit, buza evazată și toarta supraînălțată. Sînt ornamentate cu arcade, ghirlande și grupuri de linii verticale incizate (pl. 5/18, 20, 23). Tipologic se apropie de unele forme de cești de care se deosebesc prin forma lor zveltă și înaltă. Probabil tot de la o cană se păstrează un fragment de toartă cu secțiunea triunghiulară, prevăzută în partea superioară cu un buton în formă conică ce-și găsește analogii perfecte în cultura Noua²⁶ (Simeria, pl. 2/10).

VII. PAHARE (pl. 6/VII/23) de formă ușor tronconică cu pereții puțin arcuiți, buza și fundul drepte, neornamentate (pl. 2/8). O trecere lentă spre forma de vas borcan poate fi observată în cazul a două pahare, descoperite la Deva—Cimitirul ceangăilor (pl. 2/6, 11) care prin formă și dimensiuni se apropie de tipul acestei categorii ceramice.

Decorul ceramicii a fost realizat prin folosirea a două modalități diferite de ornamentare: a) în relief și b) prin adîncire.

A. *Ornamentarea în relief* constă din: A1 — briie organice (pl. 2/1, 3, 7, 9, 11); A2 — proeminente alungite (pl. 2/1-3, 7, 9, 11), conice, simple (pl. 3/7, 9, 4/1-5, 8, 5/5, 12) sau duble (pl. 3/5, 12), orientate în jos și în sus; A3 — butoni conici plasați pe torți cu secțiune triunghiulară (pl. 2/10). Analogiile cele mai apropiate pentru butoni dispuși pe partea superioară a torților se întîlnesc în mediul Noua sau la Lăpuș, faza I-a²⁷.

B. *Procedeul prin adîncire* include următoarele maniere: B1 — Incizii sub formă de: B1a — linii simple (pl. 5/7, 22); B1b — benzi de linii orizontale (pl. 3/3, 8, 11, 4/17, 5/10) sau organizate în arcade (pl. 3/2, 8, 11, 5/7, 15, 20), ghirlande (pl. 3/4); B1c — motivul în formă de stea (pl. 5/6, 12). Este întîlnit pentru ornamentarea unor piese de bronz sau a ceramicii²⁸ din epoca bronzului sau hallstattului timpuriu; B1d — segmente de linii verticale sau oblice dispuse în bandă (pl. 3/1, 4/3,5/12) sau grupat (pl. 3/7, 9, 5/7, 10, 14, 20-21); B1e — creștături (pl. 2/6), B2 — Caneluri înguste sau mai late cu ajutorul cărora se realizează: B2a — benzi orizontale (pl. 3/5); B2b — ghirlande (pl. 3/5). Motivul ornamental al ghirlandei, realizat cu ajutorul unor incizii sau caneluri

25. T. Bader, *Epoca bronzului*, pl. 30/1, 3; I. Emödi, *SCIVA*, 31, 1980, 2, fig. 19/169, 23/198, 201.

26. K. Horedt, *Cercetări*, p. 806-807; E. Zaharia, *Dacia*, 3, 1959, fig. 4/3-4; A. Florescu, *Contribuții*, fig. 1/4-5, 2/7, 8/1, 3. Torți cu butoni conici sînt cunoscute și din necropola tumulară de la Lăpuș — faza I (C. Kacsó, *Dacia*, 19, 1975, p. 54-55, fig. 16/1-5).

27. *Ibidem*.

28. A. Mozsolics, *Bronzefunde*, pl. 3/1a, 13/30, 16/1a, 1d; T. Bader, *Epoca bronzului*, pl. 19/5, 29/15; I. Bona, *Bronzezeit*, pl. 138/2-3, 142/1, (Vârșand); I. Stratan, A. Vulpe, *Susani*, pl. 5/217-218, 12/121, 13/122-125, 14/126-127, 15/128, 130, 19/150.

este întâlnit în unele din culturile epocii bronzului și în hallstattul timpuriu²⁹; B2c — arcade (pl. 3/8, 11, 5/7, 17). Acest motiv, realizat prin incizie sau canelare, este utilizat ca element ornamental de-a lungul epocii bronzului și în hallstattul timpuriu³⁰; B2d — caneluri semicirculare ce înconjoară proeminențe (pl. 3/5, 7, 4/1-2, 4,5, 8) sau torți (pl. 4/9), motiv considerat ca fiind de factură tumulară³¹; B2e — grupe de segmenti verticali (pl. 3/5, 12) sau oblici (pl. 3/7). B3 — Alveole dispuse în șiruri orizontale simple (pl. 2/4, 7, 9) sau aplicate pe brăie (pl. 2/1, 3). B4 — Puncte mici imprimate, aranjate în șir orizontal (pl. 2/13) sau în semicerc sub proeminențe (pl. 4/2).

În stadiul actual al cercetărilor nu deținem nici o informație cu privire la obiectele de piatră și os realizate de către comunitățile din bronzul târziu. Și numărul pieselor de metal este relativ scăzut³², ele reducându-se la trei obiecte; un ac³³, o brătară cu secțiune romboidală (Deva—Viile Noi)^{33a} și un fragment de bronz (Simeria).

Documentarea în așezările de la Deva și Simeria a unor materiale arheologice, ceramică în primul rând, ce-și găsească analogii sau apropieri în descoperiri cunoscute din epoca țirzie a bronzului (Br. D) în spațiul situat la vest de M. Apuseni îndreptățește susținerea pătrunderii din acest teritoriu a unor comunități înrudite cu grupul Igrîța pe cursul mijlociu al Mureșului. Privitor la geneza acestui grup se apreciază³⁵ că el s-a format pe baza fondului local, de factură Otomani în principal, căruia i se adaugă elemente noi asimilate prin contact direct cu purtătorii culturii mormintelor tumulare sau prin intermediul grupurilor de mixtură (Egyed, Pilliny)³⁶.

Caracterul limitat al cercetărilor împiedică pentru moment o cunoaștere exactă a realităților petrecute la sfîrșitul epocii bronzului în zona cercetată. Din punct de vedere cronologic descoperirile de aici, ca și cele asemănătoare din Crișana, se înscriu în spațiul temporar dintre

29. Intîlnite și în cultura Otomani (cf. T. Bader, *Epoca bronzului*, pl. 21/11-12).

30. În culturile Mureș (I. Bóna, *Bronzezeit*, pl. 11/1, 11 — Szöreg), Vatină (C. Radu, *SCIV*, 23, 1972, 2, fig. 3/1-4, 4/4/1-3, 5, 5/1-3, 6/1-5, 7/1, 3-4, 8/2, 4-7, 11); S. Morintz, *Contribuții*, fig. 3/1, 4, 4/2-6, 6/1-3, 8; I. Bóna, *Bronzezeit*, pl. 201, 202/1, 16), Otomani (I. Bóna, *Bronzezeit*, pl. 132/11, 17, 139/7, 140/3, 8, 12-1f, 142/12-17, 143/7 — Vârșand; T. Bader, *Epoca bronzului*, pl. 25/9, 26/2, 7-8, 29/13, 15) și în orizontul canelat hallstattian (I. Stratan, A. Vulpe, *Susani*, pl. 5/4, 6/9/199, 7/13-22, 59-61, 68, 78, 8/23-26, 29-32, 23/186-189, 24/190-201, 25/202, 204-206, 208-209).

31. I. Bóna, *Bronzezeit*, pl. 108/13—Szöreg, 131/5—Dunaujárós (Mureș); S. Morintz, *Contribuții*, fig. 5/2-3, 6/4, 7—Ostrovu Moldova (Vatină) 38/5—Călărași (Verbicioara); T. Bader, *Epoca bronzului*, pl. 26/2, 32/5, 9—Otomani, I. Bóna, *Bronzezeit*, pl. 132/12—Vârșand (Otomani); I. Stratan, A. Vulpe, *Susani*, pl. 6/9, 94, 9/55, 57-58, 64, 67, 70-71, 74-77, 16/148, 18/146, 21/163-164, 168-169, 22/171-175, 26/212 (grup Susani) în diferite variante.

32. Comparativ cu numărul lor mare în descoperirile din Crișana (cf. I. Emödi, *SCIVA*, 31, 1980, 2, p. 260—266).

33. I. Andrișoiu, *Sargeția*, 6, 1969, p. 44, fig. 9. Un exemplar similar în locuința (L 1) din așezarea de la Suplacu de Barcău și altul în depozitul de la Cornuțel (M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele*, p. 55, pl. 35/7).

33a. I. Andrișoiu, *Sargeția*, 6, 1969, p. 44, fig. 8.

34. I. Andrișoiu, *Sargeția*, 6, 1969, p. 44, fig. 8. Analogii apropiate în depozitele seriei Uriu-Domănești (cf. M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele*, pl. 21/12—Arcuș, 34/1-2—Cireșoala II, 51/15—Lăpuș, 58/12—Panticeu).

35. I. Emödi, *SCIVA*, 31, 1980, 2, p. 269—272; N. Chidloșan, I. Emödi, *Grupul Igrîța*.

36. Pe baza analizei materialului ceramic s-a stabilit existența a două faze evolutive. În faza timpurie se păstrează încă elemente (forme ceramice și motive decorative) proprii culturii Otomani (cf. I. Emödi, *Crișia*, 9, 1979, p. 735; S. Dumitrascu, I. Emödi, *Acta MP*, 4, 1980, p. 47—55; D. Ignat, *Așezarea din epoca bronzului de la Suplacu de Barcău*).

culturile clasice ale epocii bronzului — Otomani și Wietenberg — și orizontul canelat hallstattian³⁷.

Deși descoperirile asemănătoare celor de tip Igrîța din sud-vestul Transilvaniei sînt reduse numeric, unele din piesele ceramice oferă posibilitatea unei datări mai nuanțate. Astfel, pe cîteva din fragmentele ceramice de la Deva—Cimitirul ceangăilor apar motive ornamentale ce-și găsesc bune analogii în cadrul culturii Otomani (pl. 3/8, 11)³⁸ pe baza cărora apreciem că ele pot fi paralelizate cu faza timpurie a grupului Igrîța. În același timp, ele pot marca și etapa de înaintare spre est, pe cursul râului Mureș, a unor comunități înrudite cu cele ale grupului Igrîța, înaintare care apreciem că a putut avea loc spre mijlocul perioadei bronzului tîrziu. În stadiul actual al cunoașterii nu știm care au fost relațiile dintre noii veniți și purtătorii culturii Wietenberg. Este posibil că această nouă pătrundere dinspre vest să fi pus capăt aici evoluției tradiționale a culturii Wietenberg. Pe de altă parte, vasul bitronconic de la Deva—Viile Noi (pl. 3/5) prin motivele decorative folosite pentru ornamentarea lui (caneluri late cu ajutorul cărora se realizează benzi orizontale pe git, ghirlande pe umeri etc.) și pe baza analogiilor întîlnite în zonele culturale învecinate³⁹ poate fi datat într-o etapă ulterioară, corespunzătoare fazei evoluat a grupului Igrîța. La rîndul lor, butonii cilindrici plasați pe torți evidențiază un paralelism al acestor descoperiri cu cultura Noua, precum și cu faza I a tumulilor de la Lăpuș. Spre o încadrare a materialelor în discuție în faza tîrzie a epocii bronzului (Br. D) conduc și piesele de bronz de la Deva—Viile Noi ce-și găsesc perfecte analogii în descoperiri ale acestei perioade⁴⁰. Un alt exemplu cu valoare de argument este cunoașterea în așezarea de la Deva—Viile Noi a tehnicii de ardere negru lustruit în exterior și roșcat-cărămiziu în interior, care este caracteristică Br. D și Ha A-B⁴¹.

În concluzie putem aprecia că importanța descoperirilor din sud-vestul Transilvaniei, ce le-am prezentat, constă în faptul că ele reflectă în modul cel mai clar evoluția organică către cultura hallstatului timpuriu.

CONSIDÉRATIONS SUR DES MATÉRIAUX ARCHÉOLOGIQUES QUI APPARTIENNENT AU BRONZE TARDIF, DECOUVERTS DANS LES ENVIRONS DE DEVA

R é s u m é

Les recherches entreprises dans les habitats de Simeria—În coastă, Deva—Viile Noi, Deva—Cimitirul ceangăilor ont mené à la découverte des matériaux archéologiques, la céramique surtout, analogues celles au groupe Igrîța. Ces découverts

37. Grupul Igrîța este paralelizat cu faza I a necropolei de la Lăpuș (cf. I. Emödi, *SCIVA*, 31, 1980, 2, p. 271 ; N. Chidloșan, I. Emödi, *Grupul Igrîța*).

38. T. Bader, *Epoca Bronzului*, pl. 26/2, 8, 29/15.

39. Vezi supra notele 16—19.

40. Vezi supra notele 33—34.

41. Pentru originea acestei categorii de ceramică, vezi : K. Horedt, *Problemele*, p. 151 ; idem, *Așezarea Sighetul Marmației*, p. 19 ; S. Morintz, P. Roman, *Insula Banatului*, p. 400—403 ; A. László, *SCIV*, 24, 1973, 4, p. 598—599.

justifient la soutenance de l'idée de la pénétration du côté de l'ouest, sur le cours moyen de Mureș, des communautés apparenté au groupe Igrîța.

Le caractère limité des recherches, empêche, pour le moment, une exacte connaissance des réalités passés de l'époque du bronze dans la zone étudié. Au point de vue chronologique les découverts de type Igrîța d'ici s'encadrent dans l'espace temporel d'entre la culture Wietenberg (IV) et l'horizon cannelé de Hallstatt ancienne. Cette pénétration du côté de l'ouest qui s'est passé presque au moyen du bronze tardif (Br. D) a mis fin ainsi à l'évolution de la culture Wietenberg.

L'importance de ces découverts archéologiques, trouvées sur le cours moyen de Mureș, consiste dans le fait qu'il reflète clairement une évolution organique vers la culture de la période du Hallstatt ancienne.

EXPLICATION DES FIGURES

Pl. I. A — L'habitat de Simeria—În coastă. Le plan et le profil de la section S IV (1 — humus actuel, 2 — le niveau de Hallstatt, 3 — le niveau Igrîța, 4 — le niveau Coțofeni, 5 — le sol vierge, 6 — la céramique, 7 — brigue en torchis, 8 — pigmentation de charbon et centre, 9 — l'os, 10 — pierre de rivière, 11 — bronze, 12 — terre brûlé.

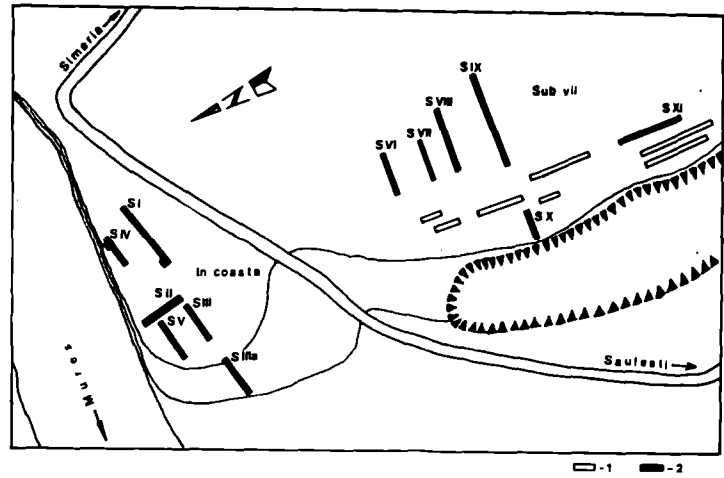
Pl. II. La céramique du bronze tardif : 1, 3—5, 7—9, 13—16 — Deva — Viile Noi ; 2, 10 — Simeria—În coastă ; 6, 11—12 — Deva—Cimitirul ceangăilor.

Pl. III. La céramique du bronze tardif : 1—3, 5—7, 9—11 — Deva—Viile Noi ; 4, 12 — Simeria—În coastă ; 8 — Deva—Cimitirul ceangăilor.

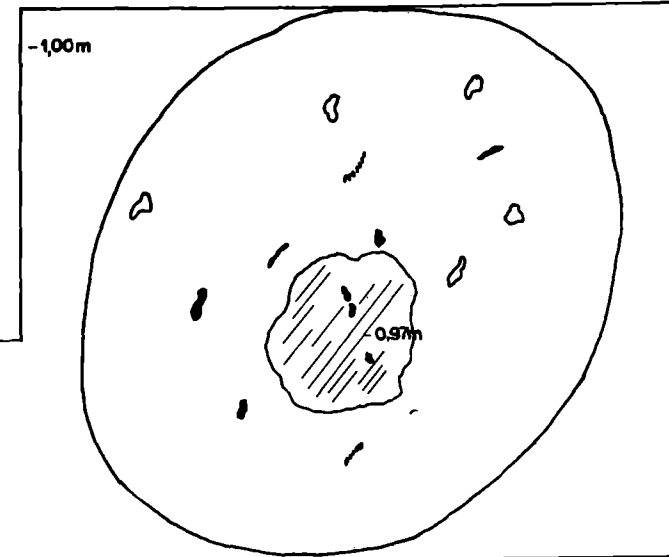
Pl. IV. La céramique du bronze tardif : 1—2, 5—7, 9—18 — Deva—Viile Noi ; 3 — Simeria—În coastă ; 4, 8 — Deva—Cimitirul ceangăilor.

Pl. V. La céramique du bronze tardif : 1—4, 8—9, 11, 13—23 — Deva—Viile Noi ; 5 — Simeria—În coastă ; 7, 10, 12 — Deva—Cimitirul ceangăilor.

Pl. VI. La typologie des formes céramiques qui appartient au bronze tardif du sud-ouest de Transylvanie.

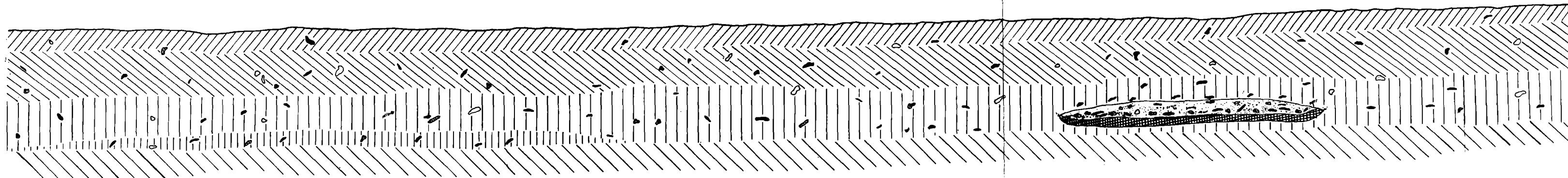


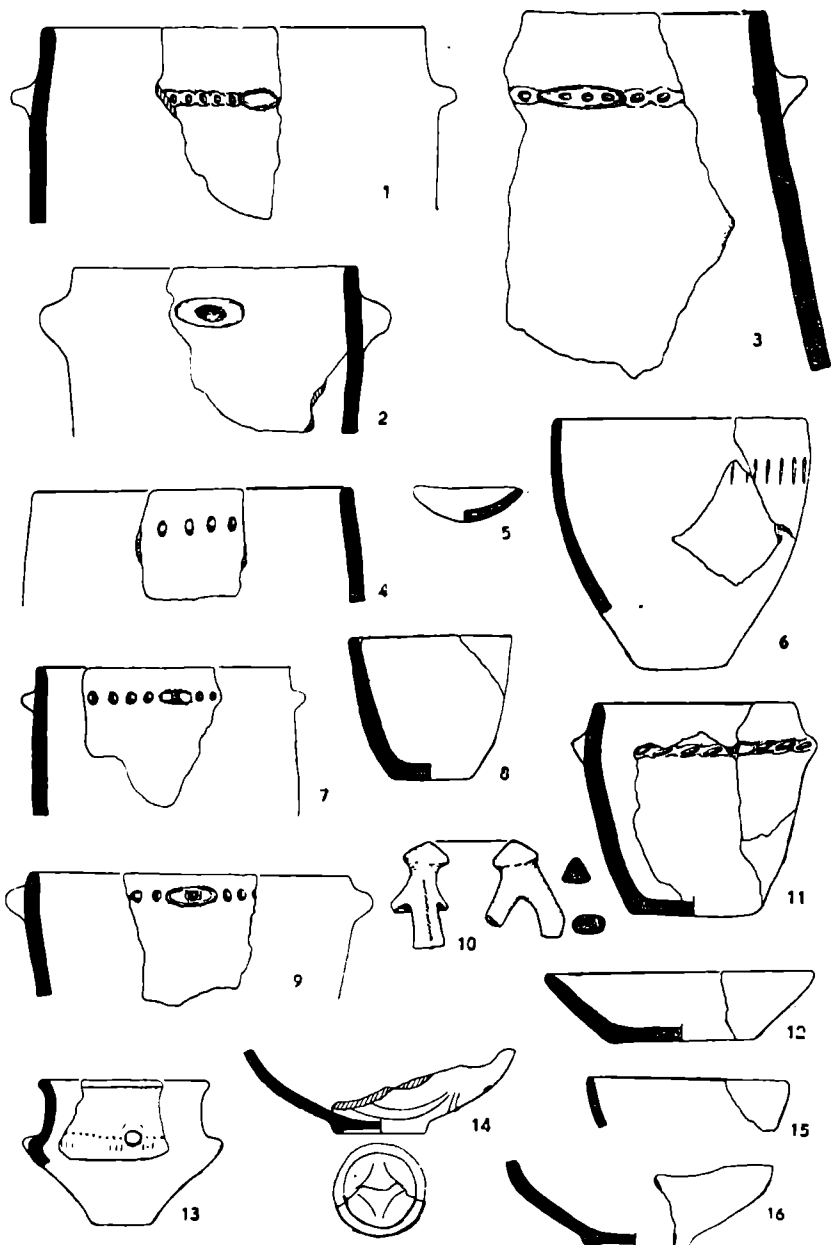
Pl. 1. — A — Așezarea de la Simeria — în coastă. Plan de situație ;
 B — Planul și profilul secțiunii S IV (1 — humus actual, 2 — nivel
 hallstattian, 3 — nivel bronz târziu, 4 — nivel Coțofeni, 5 — sol viu,
 6 — ceramică, 7 — chirpic, 8 — pigmentație de cărbune și cenușă,
 9 — os, 10 — piatră de râu, 11 — sîrmă bronz, 12 — pămînt ars.



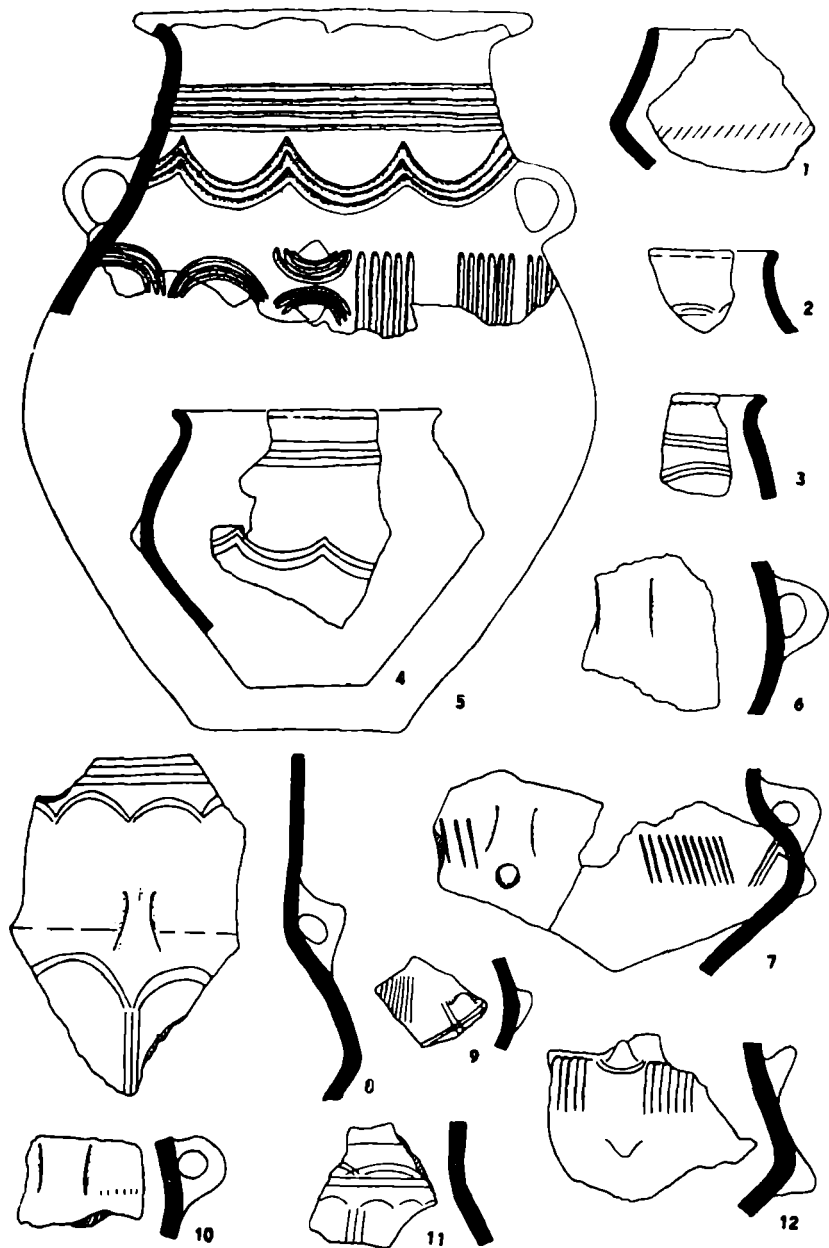
- | | |
|--|--|
| | |
| | |
| | |
| | |
| | |
| | |
| | |

2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16

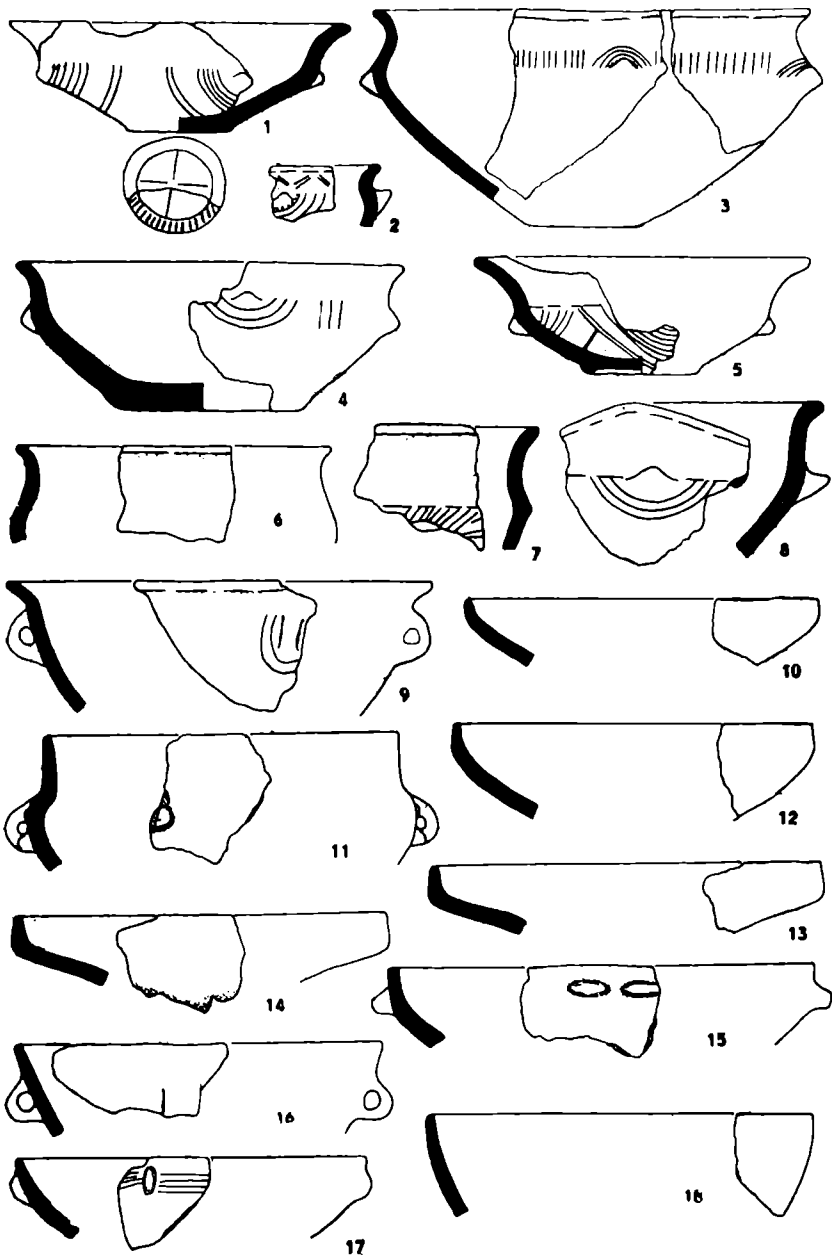




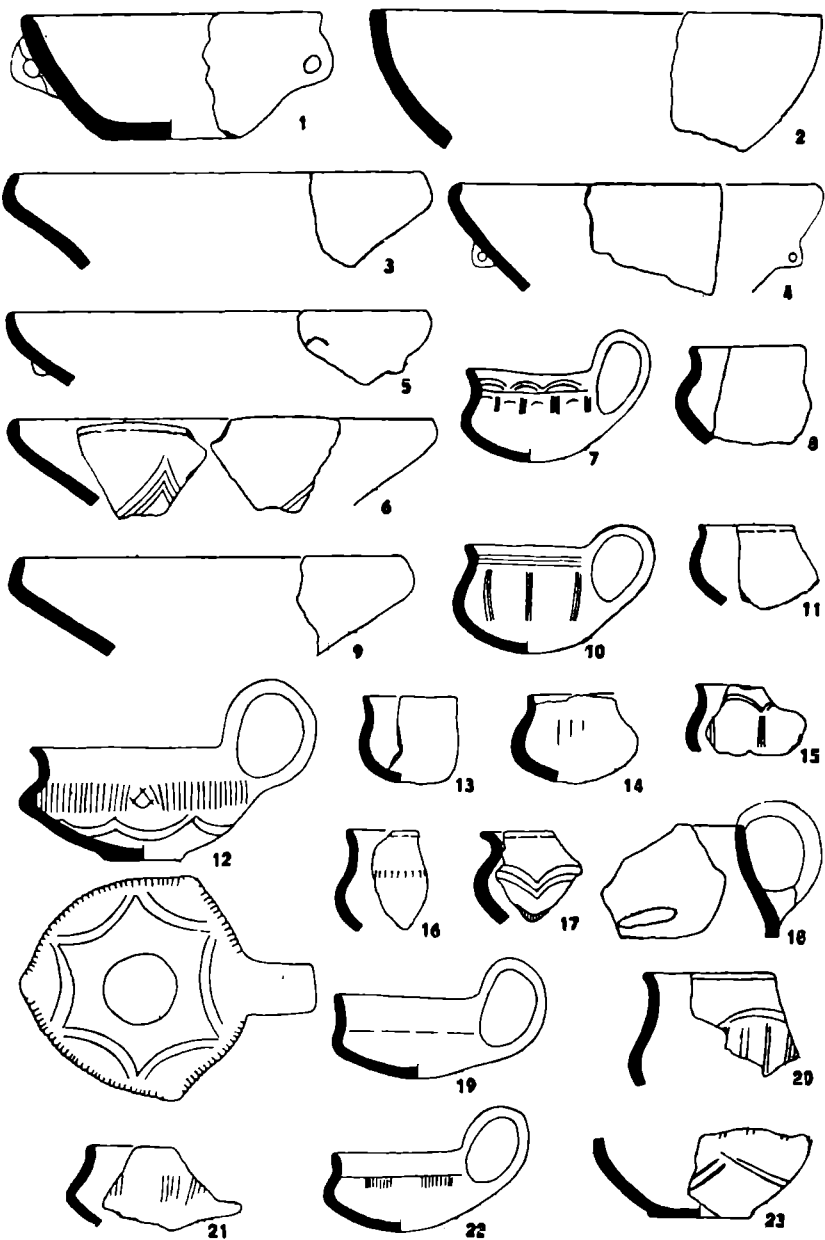
Pl. 2. — Ceramică aparținind bronzului târziu : 1, 3-5, 7-9, 13-16 — Deva-Viile Noi ; 2, 10 — Simeria—În coastă ; 6, 11-12 — Deva—Cimitrul ceangăilor.



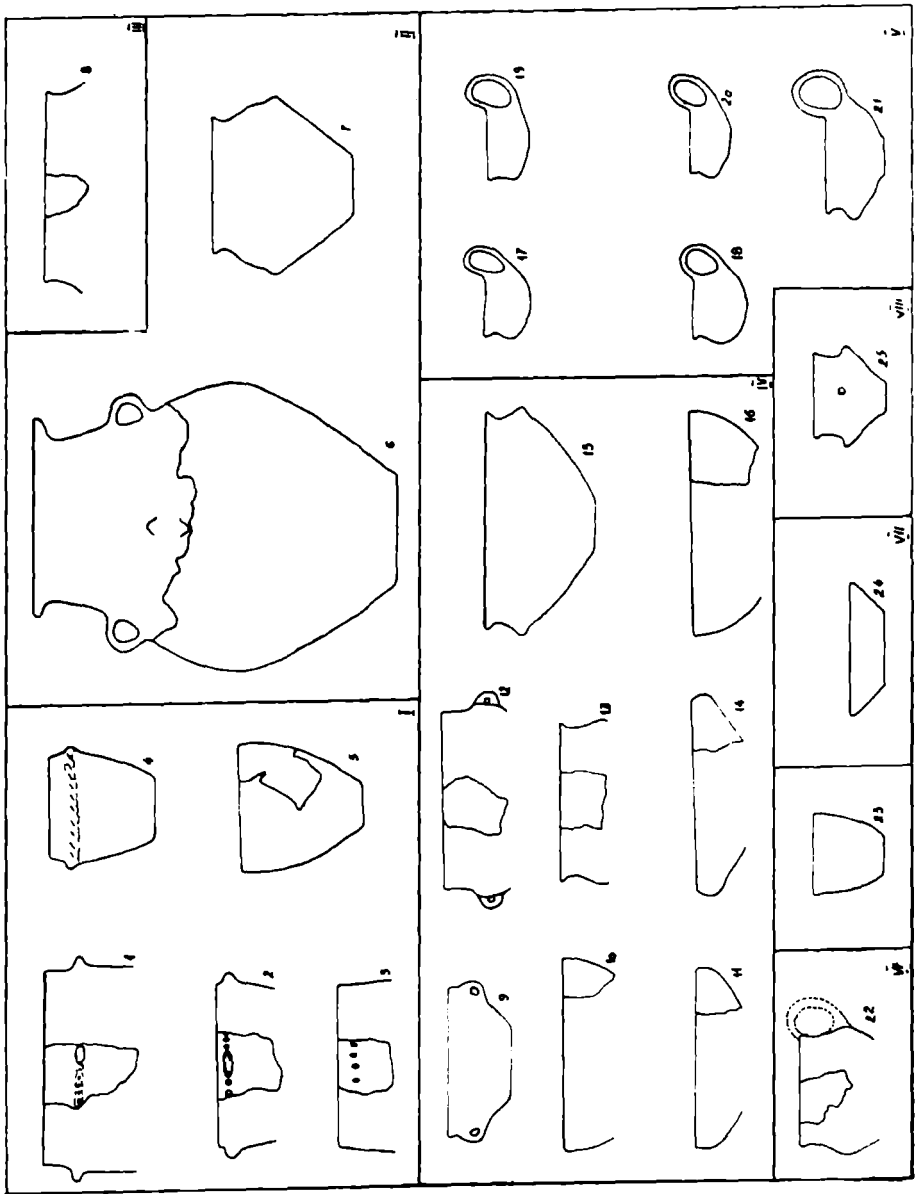
Pl. 3. — Ceramică aparținând bronzului târziu : 1-3, 5-7, 9-11 — Deva-Ville Noi ; 4, 12 — Simeria—În coastă ; 8 — Deva—Cimitirul ceangăilor.



Pl. 4. — Ceramică aparținând bronzului târziu : 1-2, 5-7, 9-18 — Deva-Ville Nol ; 3 — Simeria—In coastă ; 4, 8 — Deva—Climțitul ceangăilor.



Pl. 5. — Ceramică aparținând bronzului târziu : 1—4, 8—9, 11, 13—23 — Deva—Viile Noi ; 5 — Simeria—Sud vii ; 7, 10, 12 — Deva—Cimitirul ceangăilor.



Pl. 6. — Tipologia formelor ceramice aparținând bronzului târziu din sud-vestul Transilvaniei.